

IZAZOVI SAVREMENOG ŽIVOTA

Ishak Alešević

U vremenu početka 21. stoljeća, u društvu koje nam ide u susret, neće temeljno pitanje biti: Ispravno, ili manje ispravno vjerovanje, niti dublje i pliće poniranje u vjeru; nego će određujuća dilema biti: vjerovanje i bezvjerstvo.

Mi već danas, nakon uskovitlane, ratnim bezizlazjem i stalnom zapitanošću: biti ili ne biti, iznuđene vjere, koja je rođena ne kao posljedica umnog promišljanja i srčanog osjećanja Boga, nego kao odgovor bespomoćnoga na strah i drhtanje, imamo splahnulost osjećanja i potrebe za biti svezan sa Bogom (religio) i nostalgično okretanje ka bezboštvu.

Kada je Muhammed, a.s., izrekao misao o tome kako je puko siromaštvo blizu nevjerovanju, on je odredio da su socijalno stanje i status pojedinca u društvu u uskom suodnosu sa stanjem vjerovanja.

U situaciji kada se drugi, na vrlo neiskren, perfidan i lukav način bave Bosnom i Hercegovinom i njenim građanima unoseći im: nered umjesto reda, haos umjesto strukturalnog i funkcionalnog djelovanja, apatiju i bezvoljnost umjesto želje i volje da se ovom napaćenom, ali uistinu sposobnom i radinom svijetu, ponude šanse za brz i dinamičan razvoj kroz raditi i od rada svojih ruku živjeti, - rađa se u čovjeku jedan dublji nemir koji teži stabilnom ukorjenjenju i pokazuje osjećaj: posvemašnjeg sivila, bezizlazja, te osjećaj umora i životne promašenosti. U ovakvom stanju traganje za bliskom nam prošlošću, i njeno prizivanje, ima u osnovu potrebu da se dosegnu smiraj i egzistencijalna stabilnost, kakva je u socijalizmu bila neštedimice nuđena: državnim ateistima, podnošljiva kod

formalno-vjerujućih, a uskraćivana kod vjerujućih. U umu prosječnog čovjeka rađa se pričin da je njegova vjera kriva, i to u njemu izaziva neopravdan bijeg u bezvjerstvo ili vjersku indolentnost. Tako ova nova duhovna pustoš ima više socijalnu, negoli neku drugu, filozofsko-ideološku razložnost, svog opstoja i održanja.

Drugi izazov modernom bezvjerju leži u velikoj šutnji o Bogu i vjeri. Danas se daleko više govori i piše o vjerskim zajednicama i crkvi, te o ustroju i organizaciji njihovoj, negoli o univerzalnoj čovjekovoj potrebi za vjerom kao opći govor o Svetome, svim narodima i jezicima razumljivom i istovjetnom potrebom. Na sličan način vlada i zatišje o Objavi i vjerama. Do bosanskog čovjeka ne doseže običan, iskren i jasan govor o Bogu. Prešutno je prihvaćeno, skoro kao pravilo, da se o Bogu i vjeri: Šuti, ili posve mlako, nemušto i površno zbori.

Iako se i Zapadu u ovom pogledu može mnogo toga prigovoriti, ipak, u dnevnim, najtiražnijim listovima, sa mnogo ukusa, naći ćete: u kojoj se crkvi, na koju temu i od kojeg profesora drži predavanje, koja radijska ili televizijska stanica daje emisiju o vjeri, ili prijenos liturgije i mise, koja je to dobra knjiga štampana, audio ili video kasete sa vjerskom pjesmom i muzikom, i uz sve ovo crtica ili članak u duhu vjere i etike.

Iako su i kod nas u ovom pogledu pozitivni pomaci moćni i vidni, posebno u smislu afirmativnog govora o Bogu, Objavi, vjeri, vjerskoj organizaciji, imamskom i svećeničkom pozivu, još uvijek se održava i hrani ranije formirana i nazadna svijest o vjeri kao nečemu

što se duboko pohranjuje u sebi i ispoljava u krugu porodice ili vjerskom objektu. Njeno povanjštenje i izlazak u narod, u bosansko-hercegovačkoj stvarnosti nosi pečat nepopularnosti iz razloga jer su se i vjerske vođe i organizacije stavljale na stranu zločina, zatiranja i uništenja naroda i dobara. Čitavi narodi, poput bošnjačkoga, njihova vjera, kultura, običaji i folklor, satanizirani su i okrivljavani za svako zlo: prošlo, sadašnje i buduće.

Naprotiv, ovaj muk izolacije, zatvaranja i samodopadljivosti, rađa svijest o samodovoljnosti, jedinom posjedniku istine, te nastojanju da se drugoga ili privede k istini, ili da ga se zanemari, a u zgodnoj prilici i da ga se uništi ili protjera.

Zločin zlo-upotrebe vjere jedino je moguće nadvladati posvemašnjom otvorenošću i trajnim trijalogom: judaizma, kršćanstva i islama. Dakle, izaći na svijetlo dana iz podzemlja misli o sebi i drugome. Dići zavjese sačinjene od predrasuda o drugome i drugačijem, ali istovremeno preispitati i vlastiti put, koliko je on odista: usaglašena teorija i praksa, i isto toliko: koliko je umno nadkrililo osjećajno i spiritualno.¹

Dakle, iz vjera učiti o Bogu i dobru. Put od Bogoštovanja ka čovjekoljublju je jedinstven, i to mora biti u središtu zbilje, a ne na njenim marginama. Ovoga naše moderno društvo mora biti svjesno da je čista religioznost i očitovanje vjere koliko u pozitivnom interesu pojedinca, isto toliko i u pozitivnom interesu društva.

Događanje religioznog i spiritualnog, bilo kao kršćana ili muslimana, uvijek je popraćeno kako pseudoreligioznim, tako i ateističkim utjecajima. Pseudoreligiozno kao izraz religijske zapuštenosti usljed slabljenja osnovnih tradicionalnih jezgra učenja, odgoja i prakse u vjeri, prije svega porodice i vjeronauke, pa se u pravilu, ondje gdje je napušteno vjersko useljavanje sujevjerje i mitološko. Ovo pseudoreligijsko razvodnjavanje i rastače religijsko. Na uskom prostoru Bosne i Hercegovine susreću se, ali i dodiruju i sukobljavaju politeistička i monoteistička učenja, razna učenja i filozofije. Vjere u Bosni i Hercegovini vjekovima su se održavale kroz sistem običaja. Handžić dobro zapaža kada veli: "Muslimanski običaji su nekad i vjerski propisi, a nekada su jaka ograda, koja

čuva vjerske propise i ne da da se počnu osipati."²

Preferirajući upravo tradicionalno, i misao Mustafe Busuladžića, kreće se istim smjerom zapažajući da je za "granične vjerske skupine" poput bosanskih muslimana, stanovit konzervativizam", bez prekida sa prošlošću "s očinskim zdravim predanjima" i našim "mentalnim osobinama" - potreban i neophodan u našem očuvanju.³ Porodica, kakva je danas, često osakaćena, sa jednim roditeljem, većinom majkom, jer otac je ili poginuo u ratu, ili su roditelji rastavljeni, ili su oboje tu, ali dezintegrisani i dezorijentisani, poput broda na uzburkanom moru bez krme i kompasa, nemoćni da kritički rasuđuju, s podozrenjem prema prošlosti i sa zebnjom prema sadašnjosti. Vjerska organizacija nedovoljno moćna da obuhvati i zaštititi pojedinca i porodicu i dâ joj potporu i usmjerenje, "prepušta" ih izvanjskom, moćnom, pseudoreligijskom i ateističkom utjecaju, pa u našoj sredini imamo nerijetku pojavu da se kod vjernika miješaju religijsko sa magijskim, okultističkim, a u ponašanju se ističe free-will slobodnog, neomeđenog, ateizmom darovanog vladanja. Islam je još u toku same Objave, a i kroz brojne hadise Muhammed, a.s., uspostavio zaštitu čistoće islamskog učenja⁴ Ne bez osnova, i pokreti islamske omladine danas, u domovini i dijaspori, kritički se osvrću na novine i novatore u vjeri.

Ateizam je izgubio oreolu nedodirljivosti i državno-društvene brige i zaštite. Međutim, on još nije izgubio niti svoju popularnost, niti masovnost. On je duguje svome pedesetogodišnjem monopolu nad religijom i naukom posredujući tako u govoru o Bogu, u govoru o definiranju vjere i njenim htijenjima, a isto tako namećući se društvenoj znanosti i filozofiji, preoblikujući cjelokupnu misaonost u smjeru vladajuće ateističke ideologije marksizma. Generacije intelektualaca, ideološke i naučne elite formirane su pod ovim okriljem. Oni su danas moćni i utjecajni ljudi. Preveć dugo religija se prikazivala teretom, stegom, zabludom, neefikasnom, nespasonosnom, pa i opasnom.

Nakon što se religiji darovala sloboda koja joj po prirodi stvari i pripada, kao elementarno ljudsko pravo na svijest, savjest i osjećanja, te neometano izlaganje njenog spasonosnog puta,

te koristan rad u ime Boga i čovjeka, ateisti su postali pristupačnijim za istinu Objave. Uklonjen je ideološki posrednik koji već unaprijed odbija, osuđuje i isključuje. Tako je Objava zadobila pravo govora o sebi samoj. To je otvoren put koji hoće da ga se može neposredno izložiti, kako to jasno u Kur'anu stoji: "Ova Knjiga, u koju nema nikakve sumnje, uputstvo je svima onima koji se budu Allahu bojali", kao i "onima koji u nevidljivi svijet budu vjerovali i molitvu obavljali i udjeljivali..."

"Njima će Gospodar njihov na Pravi put ukazati..."⁵ Objava koja se definira kao sama istina veli za sebe da je uputom bogobojažnome, onome koji joj je po-vjeravao - vjerniku, što se Bogu moli i u Njegovo ime čini dobro. Istom takvi su kadri biti Objavom izvedeni na put spasa. Ostalima, ona je samo ugodno štivo, jer od nje ne traže više. To je njihovo pravo na opredjeljenje i usmjerenje. Objava naprosto hoće da je otvorenom mogućnošću za pristup njoj samoj. Kur'an stoga i podsjeća riječima: "Pa ko hoće - neka vjeruje, a ko hoće - neka ne vjeruje!"⁶, kao jedno opće pravo na izbor i opredjeljenje.

Islam ovako daje šansu vjeri i nevjeri da na tržištu ideja i svjetonazora mogu slobodno i neometano teći i ponuda i potražnja. Da kroz ovaj svijet paralelno teku svi mogući nazori i učenja, i da se nude čovjeku.

Rasprostranjen islam i muslimani do početka devedesetih godina na 96 procenata bosanskohercegovačkog teritorija, danas, nepuno desetljeće poslije, jedva su zastupljeni na trećini prostora BiH. Nad islamom i njegovim nosiocima učinjen je zločin i nasilje, u Kur'anu naznačen kao najveći zločin: "Ko veće nasilje čini od onoga koji sprečava da se u Božijim džamijama spominje Njegovo ime, i koji nastoji da ih poruši?!" (Kur'an) Na ovaj način islam i njegovi nosioci dobili su slobodu a uskraćen im je prostor, istovremeno i u teritorijalnom smislu i u smislu prostora za obraćanje Bogu i stjecanja nauka vjere.

Loša interpretacija i tumačenje, neadekvatan odabir tema i jezička zapletenost čine vjeru nepristupačnom, udaljenom i nerazumljivom. Ovo je dalji podsticaj uklonu od vjere i njenog učenja.

Govoreći o sebi, Muhammed, a.s., naglašavao je: "Ja obznanjujem i prenosim Allahovu

poruku!"⁷, i uz to dodaje: "Poslan sam sa univerzalnim i jezgrovitim govorom!"⁸

Na isti način onaj ko je zadužen da obznanjuje i prenosi poruku Božiju, mora to činiti svima dostupnom, jasnom riječju govora i pera. Naš govor vjere, i govor o vjeri počesto je opterećen bespotrebnim teretom teološke, filozofske i naučne leksike, pa je poruka učinjena dalekom i nerazumljivom, ne porađajući traženi eho u dušama i srcima onih što je čuju ili čitaju. Riječ nauke i filozofije može biti, Riječ pak Božija, ona je obavezujuća. Ona iritira do te mjere da je se može uzeti i može odbiti, ali samo uz uvjet da je jasno i razgovijetno interpretirana. Enes, r.a., ističe da je Muhammed, a.s., određeni izraz ponavljao zaredom tri puta kako bi ga prisutni što bolje shvatili, a kada bi dolazio u društvo nekog nepoznatog naroda tri puta bi im nazvao selam, da bi ih poučio selamu i da bi naglasio da donosi mir, spas i svako dobro.⁹ Objava je opsegom sveobuhvatna, a porukom posve jednostavna i razumljiva - svakom čovjeku shvatljiva. Problem je jedino u tome kako je transportirati u čovjeka i njegov svijet. Objava se obznanjuje kao dar Milosti, a ne kao puko umovanje. Po naumu Božijem Njegov rob - čovjek snosi ličnu odgovornost, svaka osoba ponaosob, za njeno prihvatanje i odbijanje.

Nadalje, teološka misao nerijetko zapada u jedne vrste "doktrinarnog diktata", i ona hoće da natkrije svu vjersku praksu, i sve učini datim i strogo određenim, ostavljajući premalo prostora za vlastitu kreativnost. Ovakvim načinom izravno se pogađa u čitav jedan svijet lijepe islamske običajnosti, kao narodnog izraza vjerovanja. A ovaj vid religioznosti, koju neki sociolozi prestrogo ocjenjuju kao "preživjele oblike religioznosti",¹⁰ nije drugo do vjera običnog svijeta bremenita i praznovjericom, ali odista duboko iskren vid slavljenja Boga, kao što se to zapaža u pogledu naših masovnih okupljanja vjernika na dovištima i mevludskim slavljenjima. Ovu vjeru naroda karakteriziraju ova obilježja: 1. tradicija, 2. čuvstvo, 3. moral i 4. nada.¹¹ Prestroga određenja naspram narodnih vjerskih običaja i okupljanja, prijete da ponovo probuđenu vjeru u narodu zgaznu i utrnu, što bi dovelo do gubljenja osjećaja za vjeru, narod i zemlju, i ovaj narod dovelo u stanje neodređene amorfnе mase.

Uplivu ateizacije, a posebno otklona od islama kod mladih, doprinosi metod po sistemu: "Odreći se toga i toga, dobit ćeš za uzvrat to i to!" Posve je očito da se religioznost odobrava. Ona ima društvenu prođu, ali ne i praktična religioznost, niti kod kršćanske, a pogotovu islamske omladine. Radi se zapravo o diktatu sekularističke prakse nadodate religionosti. Lahko se priznaje: "Bog jest!", "Ja Ga vjerujem i priznajem"!, ali "Moj postupak i moja praksa ne podliježu Njegovim propisima"!

Čitava jedna elitna mladost prolazi u skladu sa normama zapadnih standarda preinaku u svome odnosu do vjere, vjerskih vrijednosti, etičkog sustava islama i islamske tradicije, i nekritički usvaja nove standarde zapadnog vjerovanja, mišljenja, rada i ponašanja.

Ova mladost, koja se odvaja od većine, potekla iz "bolje stojećih kuća" ili su to mladi uposleni kod stranih poslodavaca sa primanjima koja po nekoliko puta nadmašuju prosječna mjesečna primanja zaposlenih u domaćim firmama - nameće se kao etika. Klasik sociologije V. Pareto primjećuje da se sloj koji se izdvaja sa višim zaradama i drugačijim ponašanjem izdiže do vođa i obrazuje zaseban elitistički krug. Tako, tu, usred nas samih, od nas potekli, niču novi mladi naraštaji, tako brzi u metamorfozama, i teško saznatljivi, da ukoliko smo uvjetno jednu generaciju mladih imenovali znakom "X", već se rađa drugi krug mladih, označen oznakom "Y". Svojim bližnjima i srednoj generaciji nedovoljno poznati i saznatljivi, a već izrasli do elite i uzora kojoj se naprosto drugi mladi predaju i prepuštaju.

U vremenu, u kojem se sve češće govori o tome da trebamo ući u Evropu, kao da mi u Evropi već nismo, i kao da smo otkinuti dio evropskog kontinenta, zaboravlja se činjenica da je Evropa tu, usred nas samih. Evropa nije čekala da mi uđemo u nju. Ona je prodrila u nas.

U modernoj Historiji prvi prodor Evrope u Bosnu i Hercegovinu dogodio se 1878. okupacijom njenih teritorija od Austro-Ugarske, a uz odobrenje i podršku evropskih velesila. Cilj je bio onemogućiti na Balkanu stvaranje jake i samostalne države, te prodor kapitala, eksploatacija prirodnih bogatstava i proširenje tržišta. Nakon prestanka iseljavanja u Tursku,

kada je zemlju napustilo oko 150.000 Bošnjaka, gro Bošnjaka pristao je na austrougarsku vladavinu pod uvjetom da im se osigura sigurnost egzistencije, vjere i kulture. Tako je poslije perioda okrutne vlasti uspostavljen kompromisan odnos u kojem se vrlo brzo osjetila blagodat mira i prosperiteta. Karakteristika četrdesetogodišnje vladavine Austro-Ugarske u Bosni i Hercegovini bila je u znaku međusobnog poštivanja i saradnje u ekonomskom, političkom i kulturnom pogledu. Austro-Ugarska se preobratala vrlo brzo u partnera ostavljajući tragove evropske moći u polju ekonomije, kulture i umjetnosti.¹²

Dok je Austro-Ugarska doživljena kao prisutna: tu i sa nama, dotle se novo američko-evropsko prisustvo doživljava na način ne samo osvajanja zemlje nego i direktnog prodora u naše biće, uz osjećaj nadmoćnosti, nadređenosti, nametnutosti nama, i udaljenosti.

S druge strane američko-evropski svijet proživljava jednu duboku i dugu krizu vjere i moralnosti. Amerika nije ona zemlja iz vremena Abrahama Lincolna, a Evropa, nije ona bismarkovska Evropa. Radi se o jednom posve novom kvalitetu značajno duhovno-etički nižem od onoga sa posljednjih decenija 19. stoljeća. Ovaj svijet čini vidan uklon posebnoj vrsti ateizma koji je svugdje prisutan, a nigdje nije proglašen. To je ateizam prezasićenog kapitalizma što se rađa iz materijalne premoći i duhovne nemoći.

U nacionalno, politički, privredno i ekonomski razdrobljenu i podijeljenu zbilju Bosne i Hercegovine, umjesto neophodnih industrijskih postrojenja i objekata, kao i objekata za socijalnu skrb, usađuju se objekti za jeftinu i opasnu zabavu.

Umjesto Zapada informatičkih centara, modernih komunikacija, kurentne industrije, useljava nam se ponajprije jedan hedonistički Zapad. Vrijeme - tog nepodmitljivog suca i tužitelja, - obilno se daje u korist ničega, ili ispravnije rečeno u korist zabranjenog, u korist harama. Iz osiromašenih džepova izvlači se i posljednji dinar za konzumaciju dugu i sporu: Odmarajući se već odmoran, jedući odveć sit, pijujući tek napojen, zabavljajući se odveć zabavljen. To se čini tek toliko da se u

otupljenosti zaboravlja i tone u sivilo i ništavilo, u korist vlastite propasti.

S početka 20. stoljeća nije se moglo naslutiti šta će sve proisteći iz totalne kapitalizacije života u kojoj je sve pretvoreno u robu i novac. Istom se to vidjelo sedamdesetih godina pa na ovamo.

Čovjek koji još u sebi čuti božansko. Čovjek koji ima u sebi iskrenu ljudskost i toplinu, i dobrotu u kojoj uživa ali u kojoj uživaju i bližnji njegovi. Ovakav čovjek s pravom se pobunjuje i želi odagnati prodor negativnog - novog u svoj dom i porodicu.

Zapadni svijet nostalgično osjeća potrebu za drugačijim svjetovima od njegovog. On izlazi iz svojega i zalazi u tuđe svjetove. On uporno traga za zemljama i ljudima u kojima ima još toplog i neposrednog osjećaja ljubavi za Boga i ljubavi spram čovjeka, za svijetom u kojem se čuju plač i smijeh djeteta, kikut i sreća mladosti, radost u rađanju, radu, podizanju potomstva i podizanju kuća i imanja kod muškaraca i žena, te mir i spokoj starosti.

Ali, taj zapadni svijet što hoće da iziđe iz svojega prostora i sebe samoga u susret drugome i drugačijem, ne umije bez osvajanja i potčinjavanja. A činom osvajanja i potčinjenosti, svjetovi se ruše i propadaju, i potom postaju istim i potčinitelj i potčinjeni. Prenaglašenost pojmova o socijalizaciji, integraciji, akulturaciji i asimilaciji podstiču na misao o tome kako se vodi velika društvena briga o tome da sve grupe u društvu budu pod jedinstvenim klišeom.¹³

F. Fanon će izreći misao o zemljama Trećeg svijeta kao i svijetu koji je zapravo bordel industrijskih zemalja, a J. Krippendorf s pravom primjećuje da se čak i samom turizmu može predbaciti da je naročiti oblik subverzije jer dovodi do razaranja tradicionalnih oblika ponašanja i unosi svoje, domaćem življu tuđe, načine ponašanja, kao i to da je to tlo jeftinim novčanim protunadoknadama, potom se vrši ekološko zagađivanje; stanovništvo se uvodi u stanje ovisnosti i potčinjavanja.¹⁴

Ovo nehtijenje Zapada da drugoga i drugačijeg od sebe prihvata na način sebi ravnoga jedna je slabost koju stari Zapad nije posjedovao. On se neizmerno bogatio dajući od sebe i primajući u sebe principom apsorpcije, do potpunog utapanja, svjetovi se ne dodiruju i

ne prožimaju, ne bogate jedni druge, nego jači prisvajaju jedan drugoga na osnovu puke sile, sve do potpunog poistovljenja kada se dobija osjećaj zadovoljstva. Ovo je u Kur'anu označeno izrazom: "Hatta tettebia milletehum!" - "sve dok ne prihvatiš vjeru njihovu!", to jest cio sistem kulturnih i društvenih vrijednosti,¹⁵ uz dobro predznanje da se i lično i društveno formiraju u sjenci "totalnog društvenog fenomena" (Talcott Parsons), ili, kako zapaža Marcel Mauss da je ličnost zatvorena u trouglu: Ličnost - Društvo - Kultura.

II

Nasuprot rastućem nevjerovanju, u našem društvu postoji i rastuće vjerovanje. Formirana su dva vrha od kojih je vrh vjerujućih viši, a baza piramidalne kupole u osnovi šira kod vjerujućih, negoli kod nevjerojućih. U pogledu diferenciranja na vjersko, nacionalno i ateističko učinjeno je oštro razgraničenje da je danas prostora za "plutajuće", to jest one kojih je čas u jednom čas u drugom taboru premalo, i ovi su očita manjina.

U odnosima nacionalno-vjersko i vjersko-nacionalno u posljednja dva stoljeća došlo je do očitih promjena. Bosansko kao nacionalni - geografski i državni pojam i osjećaj, skoro da jenjava, a nacionalno: bošnjačko, srpsko i hrvatsko istaknuto je i naglašeno, i tek pod ovim pojmovima kao podrazumijevajuće je vjersko islamsko, pravoslavno i katoličko. Vjere su postale nacionalnim vjerama, a tako i njihove crkvene i vjerske organizacije. Iako je religijski identitet mnogo širi od uskonacionalnoga i oprečan njemu, podređen je etnonacionalnomu.

U ovakvom stanju sputana religija nemoćna je da porada plodove čovjekoljublja i dobrote.

Do pojave rastućih nacionalizama u susjednim nam Srbiji i Hrvatskoj, do početka 19. stoljeća, bez direktnih uplitanja u pitanje BiH, u ovoj zemlji živjeli su Bosanci različitih vjera i svjetonazora u miru i saradnji kakva je bila u to vrijeme u Evropi malo kome poznata.

Potom je nacionalno počelo osvajati područje religijskog. Ono je neprestano uplitano u religijsko uzimajući iz religije svetost i bespogovornu pokornost.

Poslije izravnog suprotstavljanja ideologiji komunizma i jednome totalitarnom sistemu, po uzoru na najveći broj evropskih zemalja, došlo je do religijskog oslobođenja od stega i posvemašnje zapuštenosti vjere i vjerskih ustanova.

Međutim, jedan napušteni totalitarizam, nasljeđuje drugi pogubniji i opasniji. Dok je komunizam u svojim ideološkim promatranjima uglavnom religiju smiještao u muzej i davao joj naznačje prevladanosti, nov, odnosno povampireni stari nacionalizam Srba, Crnogoraca i Hrvata, prihvaća religiju kao promicatelja svojih ekspanzionističkih nauma, zakasnjelog, osvjedočenog antireligijskog i antinacionalnog ideološkog imperijalizma. Jedno ideološko antibošnjaštvo pretiče se u antibošnjaštvo i antimuslimanizam, a s time i antiislamizam. Sve dobija oreolu svetoga čina vjere, ispravnog djelovanja, i jedino mogućeg puta. Čitave nacije uvučene u ovo zlo dešavanje izazvale su na više od devedeset procenata teritorija na kojem je bilo prisutno bošnjačko-muslimansko stanovništvo razaranja, ubistva, ranjavanja, progone, pustoš. Jedan dio kršćana i kršćanskog sveštenstva i svećenstva koji se suprotstavljao doslovno je ušutkivan i progonjen.

Tako je oslobođeno kršćanstvo u sprezi sa nacionalizmom potonulo u nacionalističko, i ušlo iz stanja jedne u stanje druge podređenosti i potčinjenosti. Crkve su izdale visoke ideale kršćanske: ljubavi, milosrđa, praštanja. Ostvarena integracija nije integracija u Kristu, nego u njegovoj suprotnosti.

Kod Bošnjaka religioznost se može označiti kao: Trajno njihajuća religioznost. Ova oscilirajuća religioznost ide u trendovima do visoko-pozitivnih osjećanja i prakse, pa sve do splahnulosti, do skoro jenjavanja, i pritaje.

Razlozi za ovu njihajuću religioznost valja tražiti u unutarnjim i vanjskim činiocima.

Najprije, to je iskrenost u vjeri koja se sastoji u spoju nepokolebljive vjere i čvrstog oslonca. Takvima je poklonjen visoki stepen u vjeri. Kur'an kazuje: "Oni su bili mladići koji su vjerovali u svoga Gospodara i Mi smo im uvećali upućenje."¹⁶ Religioznost raste i kod "onih koji su na Pravome putu"¹⁷, to jest onih koji revnosno vrše ibadet, dobra djela u ime Boga. Suprotno ovome, sa odsustvom vjere, oslonca na Boga, te

zanemarivanjem obredoslovlja i dobrih djela u ime Boga, slabi kod pojedinaca i u narodu nivo religioznosti.

Od vanjskih činilaca na nivo religioznosti najveći utjecaj čini satanizacija islama i muslimana u smislu njihovog učenja koje je nespojivo sa Zapadnim, odnosno kršćanskim pojmovima demokratije, kapitalizma, društvenog rasta i progresa. Nadalje se islam i muslimani tretiraju kao istočno-azijski elemenat, tuđ i neprimjeren Evropi. Na lokalnom nivou, kod balkanskih nam susjeda i među našim bosanskim kršćanima još uvijek se robuje usađenim predrasudama na kojima su izrasle čitave ideologije mržnje da su muslimani došljaci iz vana, neautohton elemenat, i da se ove zemlje moraju očistiti i od islama i od muslimana. Otuda nikakve razlike od Njegoševog "zaudara zemlja", do ovog najnovijeg miloševićevsko-tudmanskog o "etničkom čišćenju", kao odstranjenju nečisti sa prostora i iz zemalja. Ovo dakako utječe na splahnulost iskazivanja vjere kod Bošnjaka muslimana, jer je formiran sud o njegovoj vjeri kao nečemu što je ružno, štetno, pa prema tome i nepotrebno. Ali paralelno, čineći od ove vjere i njenih nosilaca mučenike i prognanike, imamo i, ne kod naročito velikog broja vjernika, povećanje vjerovanja i povećanu homo-geniziranost.

U biti i muslimani i kršćani u Bosni i Hercegovini, kao i domaći Jevreji pripadaju društvima u kojima je vjersko-tradicionalno preovladavajuće, i označeni su kao vjernički svijet. Da bi vjere u Bosni i Hercegovini polučile iz sebe samih ono najbolje što u sebi njedre, moraju njihove organizacije i ustanove biti kadre osloboditi se diktata nacionalnih i nacionalističkih ideologija, izdići se iznad diktata politike, znati biti u ovom svijetu, ovdje i sada, ali ne i posve biti sazdan od ovosvjetskoga. Etnonacionalna homogeniziranost vodi u totalitarizam osjećanja samodovoljnosti i nemoći da se bude sa drugima i da se bude zajedno. Talmudska, biblijska i kur'anska integriranost vode u povezanost po principu: "Mi, i drugi sa nama!", uvijek ostavljajući dovoljno prostora za drugoga, ako ne i sebi ravnoga, ali slobodnoga i uvažavanog do nivoa da ga se pusti samome sebi u njegovom načinu života, osjećanjima i vjerovanjima. Ovaj put je težak i spor, ali su rezultati njegovi ogromno veliki,

jer to je biti pomiren sa Bogom i ujedinjen u dobru.

Na kraju, sasvim je očito da bi jedna posve iskrena i temeljita rekristijanizacija i reislamizacija u našem društvenom prostoru, bila neophodna.

Ovaj rad je prezentiran kao predavanje o temi: "Izazovi savremenog života", na Seminaru za imame IZ-e Bošnjaka u Njemačkoj, Francuskoj i zemljama BENELUX-a, u Stuttgartu-u, 22. oktobra 2000. godine.

BILJEŠKE :

¹ Vidjeti kod: Bernard Plonger, La religion populaire, nouveau mythe de notre temps, u Etudes, 4, 1978. i Jean-Marie Tillard, Foi populaire, foi savante, Paris, 1976. i Jakov Jukić, Povratak svetoga, Split, 1988.

² Islamska misao h. Mehmeda Handžića, Izbor radova, Sar. 94., s. 72.

³ Mustafa Busuladžić, Muslimani u Evropi, Izabrani spisi, Sarajevo, 1997., str. 183 - 189.

⁴ Kur'an za one koji se protiv autoriteta "Allaha i Poslanika Njegova bude dizao i preko granice Njegovih propisa prelazio" (sura: En-Nisa, 14), kao i za "one koji preinačuju Allahove dokaze (ajeta Kur'ana)", obećava vječitu i "strahovitu kaznu". Muhammed, a.s., veli da su novotarije: "stranputica i skretanje sa Pravog puta", "Najgore stvari u vjeri", "izlazak iz vjere" i "Allah ne prima poslove novatora

u vjeri." (Buhari, Muslim, Ebu Davud, Tirmizi, Ibn Madže).

⁵ Sure: Al-Baqara, 2, 3. i 5. ajet

⁶ "I reci: 'Istina dolazi od Gospodara vašeg, pa ko hoće - neka vjeruje, a ko hoće - neka ne vjeruje!'..." "Kur'an, sure: Al-Kafir, 29. ajet

⁷ Prenosi: Taberani.

⁸ Prenose: Buhari, Muslim, Nasai, Tirmizi.

⁹ Vidjeti kod: Izbor hadisa iz "Rijadu-s-salihina", Izbor: prof. dr. Muhammed Mustafa el-E'azami, u prijevodu na bosanski, str. 100-101; i Biseri Poslanikove, a.s., mudrosti, 34 hadisa sa komentarom. Izbor, prijevod i komentar Mustafa Hadžić, Preporod, Zenica, 1999., str. 180

¹⁰ Kod italijanskog sociologa i antropologa Vitorija Lanternarija.

¹¹ Ova četiri elementa spominje sociolog: Robert Pannet.

¹² Mustafa Imamović, Historija Bošnjaka, BZK "Preporod", Sarajevo, 1997., vidjeti strane: 251-353, 361-363 i 384.

¹³ Günter R. Schmidt, Religionspädagogik, Ethos, Religiosität, Glaube in Sozialisation und Erziehung, Göttingen, 93.

¹⁴ Jakov Jukić, Povratak svetoga, u: Nostalgija za hodočašćenjem, str. 112-118. Split, 1988. i Jost Krippendorf, Putujuće čovječanstvo, Zagreb, 1986.

¹⁵ Sure: Al-Baqara, 120. ajet.

¹⁶ Sure: Kahf, 12-13. ajet.

¹⁷ Sure: Maruam, 7 ajet.